

A tartalomról:

Dr. Hajdú Miklós: Emlékezés dr. Klein Sámuel professzorról — Martin Buber: A zsidóság megújodása — Simeoni Ábrahám: Erzsébet, élt 18 évet (vers) — Bálint Rezső: Refól szerencséje — Gyenes Zoltán: A zsidó vallás útja — Patai Edith: Tengerparti jegyzetek — Spielberger Leó: Állj! Ki vagy? (Egy fejezet a fenti című Maávil-regényből) — Tollhegyről: Aranyalma — Zsidó humor: Kié a föld? Új könyvek: Greidinger Izsák: Magyar—héber tárgyi szakszótár. Lövy Andor: Hitoktatási tanmenet — Krónika és Szemle: Herskovits Béla gramofónlemezen, Gan Sámuel. Három műmelléklet és öt illusztráció.

MAÁVIL

ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő, Romániában 900 lei, Szlovákiában 120 ks, Jugoszláviában 250 dinár,
Amerikában 5 dollár.

Visó Mákné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
[Király-utcasarok]

Telefon: 330-693

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

M E G H Í V Ó.

A Magyarországi Cionista Szervezet, mint Szövetkezet, budapesti bej. cég évi rendes közgyűlését 1940 július 29-én este 8 órakor tartja meg Budapesten, VI. Andrásy-út 67. szám alatt, a Magyar Cionista Szövetség helyiségében.

Tárgysorozat: 1) Az igazgatóság és a felügyelő bizottság jelentése. 2) A zárszámadás megállapítása és a felmentvény megadása. 3) Az alapszabályok 27., 32., 44., 45., 47., 51. és 52. §-ainak módosítása. 4) A telephely megváltoztatása. 5) Új igazgatósági tag választása. 6) A felügyelő bizottság megválasztása. 7) Indítványok.

Budapest, 1940 június 28.

Mérlegszámla 1938 december 31-én: Vagyon: 1. Pénztárkészlet P 26.74, 2. Hadikölcsön P 40.—, 3. Veszteségegyenleg az elmúlt évekről P 2041.26, 4. Adósok P 2000.—, összesen P 4108.— Teher: Szövetkezeti üzletrészek P 4108.—, összesen P 4108.— Budapest, 1939 január 1.

Mérlegszámla 1939 december 31-én: Vagyon: 1. Pénztárkészlet P 26.74, 2. Hadikölcsön P 40.—, 3. Veszteségegyenleg az elmúlt évekről P 2041.26, 4. Adósok P 2000.—, összesen P 4108.— Teher: Szövetkezeti üzletrészek P 4108.—, összesen P 4108.— Budapest, 1940 január 1. — Az igazgatóság. — Fenti számadásokat átvizsgáltuk és rendben találtuk: felügyelő bizottság. — Szövetkezeti üzletrészek száma: 1027.

Karmel ארמיה פנזיו Budapest

VI., Andrásy-út 43 * Telefon 1-289-67

Villamos és autóbussz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen *ujonnan* berendezve. *Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák* folyó vízzel. Fürdőszobák. *Bőséges* és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. *Előzetes szobafoglalás.* Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

A MAGYAR IZR. HITKÖZSÉGI KÁNTOROK ÉS TISZTVISELŐK ORSZ. EGYESÜLETE f. é. május hó 5-én tartotta a pesti hitközség dísztermében rendes közgyűlését, melyen a fővárosi és vidéki tagok nagy számban jelentek meg. *Diósi Jenő* elnök, a budai izr. hitközség főtákosára napirend előtt megemlékezett arról az örömteljes hódolat-ról, mely minden magyar lélekben vitéz nagybányai *Horthy Miklós* őfőméltósága, dicsőséges országlásának huszadik évfordulója alkalmával megnyilatkozott. Kérte a Mindenhatót: őrizze, védje meg, óvja életét, gyarapítsa hatalmát, dicsőségét a Kormányzónak, vitéz nagybányai *Horthy Miklós*nak. Megemlékezett arról a sziszifuszi munkáról, melyet a zsidóság legjobbjai a nyomor enyhítése érdekében elkövetnek. Felhívta az egyesület tagjait, hogy szorítsák háttérbe a maguk jogos egyéni nyugtalanságát és teljesítsék lankadatlan és áldozatos munkával a reájuk háramló feladatokat, figyelmébe ajánlotta az OMZSA munkáját és az árvízkarosultak támogatására szólította fel az egyesület tagjait. Majd őszinte tisztelettel üdvözölte a zsidóság azon tagjait, akiket a zsidó felekezet érdemeikért az elmúlt évben ünnepelt. Ismertette az egyesület anyagi helyzetét és azt a céltudatos és mélyreható munkát, melyet az egyesület vezetősége kifejt. Többek hozzászólása után tárgyalattak a zárszámadások és a számvizsgáló bizottság jelentése, valamint a költségvetési előirányzat, melyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott.

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos vóállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159

Matosovsky (Telaviv): „Ha lázas vagy, pionir, építs hát lázzal!“ (Hameiri.)

A „Wizo“ kiképző telepe Palesztinában. A „Mesek Hapooloth“ Sechunat Borochovban.

A „Wizo“ kiképző telepe Sechunat Borochovban

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXX. évfolyam 1940 JÚLIUS

DR. HAJDÚ MIKLÓS: EMLÉKBESZÉD

DR. KLEIN SÁMUEL PROFESSZORRÓL

A zsidó tudomány nagy halottját, dr. Klein Sámuel, a Jeruzsálemi Egyetem magyar születésű tanárát, mélységes megilletődéssel gyászolta a Szentföld. A Selósim emlékezései sorában kiemelkedett a Hitachdut Olej Hungaria telavivi gyászünnepe, amelyen először ivrit-beszédben méltatták méltón az elhunyt tudományos munkásságát, majd a magyar Jisuvnak a Jeruzsálemi Egyetem s az egész tudományos világ gyászában való együttérzését dr. Hajdu Miklós tolmácsolta. A két emlékbeszédnek dr. Feuerstein Emil, dr. Grottó Mór és Krémer Móse elnök héber jelszólásai adtak bensőséges keretet. Dr. Hajdu Miklós emlékbeszédének alábbi részletei a nagy tudósnek a magyar-zsidó étellel való kapcsolatairól tárnak élénk megkapó részleteket.

... Az író és költő nemes veretű emlékezése a világ harminchat Igazának és Kegyesének akkordjával érinti szívünk érzékeny húrjait. A világ harminchat Igazának, Jámborának és Kegyesének szellemét idézte az emlékezés s ez a szellem suhan át felettünk, a Heszped meleg szívhangja megkap mindannyiunkat, akik Klein Sámuel elhunytának e mai Selósim-estjén e nagy gyülekezetben együtt vagyunk.

Tartozásokat kell törlesztenem mi nagy Rabbink és Mesterünk, dr. Klein Sámuel — Zécher Cadik Livracha — emlékmécsésének lobogó lángja mellett. Pészach előtt megáldott Erecnek minden dús áldásával, — levelet írt hozzám Vértanuőseim leszármazóiról, tudunai családtagjaimmal való emlékeiről, történelmi adatokat közölt velem, édesapjának, Szilas-Balhás néhai főrabbijának följegyzéseit, Misnakötetén levő sorait, egy Maceva-verset, s levelét így fejezte be: „Hineni mövarechecha, adoni, b'kol habrachot hatovot micijon...“

Széder ünnepi estjén Tel-Avivban Chanach Ben Simon, Busch Oszkár vendéglátó asztalánál tizennyolcan ültünk együtt. Én „adtam“ a Szédert, — élő és eleven történelem körülöttünk, itt ül az asztalnál Herzl harcos társának, dr. Werner Zsigmondnak, a Die Welt szerkesztőjének leánya, Reiner Ervinné, Werner Edit Ruth. Az emlékek lokális hitelességükben fénylenek és világítanak körülöttünk. Rabbi Eliezer és négy Társának a reggeli Semába pirkadó Szédernél magyarázom:

— Ez a Bené Berák nem a mai Bené Berák, ahol a

napokban jártunk kis „Manistanónkkal“, Arjeh Ben Chanachal (aki nyolcéves tudásszomjában és ivrit-tudásának természetességében szigorú ellenőrzője a Hagada szövegének). Hogy hol volt a Misnabeli Bené Berák — mondom —, ezt a Szentföldi geografia legnagyobb tudósa, dr. Klein Sámuel, a jeruzsálemi egyetem tanára se tudta megállapítani.

Igy mondtam: dr. Klein Sámuel. Hogyan sejthettem volna, hogy amikor Róla beszélek, ugyanennek az ünnepi estnek reggelén, Pészachnak erevén, innét Tel-Avivból az autós távolságnak egyórányi közelségében, Jeruzsálemben meghalt és már délelőtt el is temették a Mestert?! A Pészach-ünnepi lapok még nem tudtak a nagy csapásról. Erecben csak az első nap főünnep s a második nap félünnep — döbbenettel látom egyik ujság cikkének címét: „L'vajat Prof. S'muel Klein“. Az Igaznak emlékezetével kellett volna tehát említenem Széderestén már a Mester feledhetetlen nevét. Mi külön büszkeségünket, hiszen a Dunántúl adta a Skópus zsidó egyetemének a Szentföld nagy kutatóját.

*

Huszonkét éve lesz, hogy viharzó indulatok izzó levegőjében először találkoztunk. A világháború után, tizennyolc szomorú novemberében nagygyűlést tartott a magyarországi zsidóság a Vigadóban. (Mért a Vigadóban? „Felekezetnek“ búcsújaként minden vigadásoktól?) Ellenzékkel vonultunk föl s én voltam az ellenzék „vezérszónoka“. A felekezeti elhatárolással szemben történelmi és népi tudatnak egyedülvaló és örök erejét hangsúlyoztam. Irtózatossá vihar támadt szavaimra. Az elnök indulatosan csengetett, a Makkabea ifjúsága mellettünk tüntetett, az ellenzék szava túlharsogott most már mindent, — végül is az elnök úgy oldotta meg a felekezet és a történelmi gondolat álláspontjának ütközését, hogy otthagya a zöldasztalt, hivatalos és félhivatalos segédletével besietett a Vigadó kisebb termébe s ott határozattá emelte a konceptusokat. Mi meg ott maradtunk a nagyteremben: ellenzék és fiatalság, az ifjúság között dr. Strausz Adolf professzor, (de dr. Lederer Sándor is, aki akkor még a mi táborunkra támaszkodott). Korelnökünk, dr. Strausz Adolf, meghirdette, hogy mi vagyunk a gyűlés törvényes folyamatossága s felhívott, hogy folytassam beszédemet. Tovább beszéltem arról, hogy népeknek, nemzeteknek és közületi lelkiismeretnek a világrenség sorsdöntő óráiban egyesegyedül csak a történelmi tudat adhat biztonságos útmutatást.

Évezredes tanítása ez a Bibliának és évezredes tapasztalata a zsidóságnak. De mégis viharzóna felkorbácsolója a tranzigálásban intranzigens elnöki asztalnál. Odaállott azonban mellém valaki a hallgatóság köréből, rámnézett tüzes két szemének villámos tekintetével, átölelt és lelkesített pillantásának hitével és meleg szolidaritásával.

Egy könnyes szemű, fiatal Rabbi.

Sose felejtem el velem való együttérzését. Az ülés után megszorította a kezemet: segítőm és lelkesítőm, *Érsekújvár* státuskvó hitközségének küldöttje, dr. Klein Sámuel főrabbi volt.

A nagy harcot felidéző próféta tanítás mellett való asszisztálást huszonkét esztendő elmúltán, a télen köszöntem meg a jeruzsálemi Egyetem illusztris tudósának, dr. Klein Sámuel professzornak. Dr. Patai Józseffel és a fiammal voltunk vendégei jeruzsálemi otthonában, a Dávid Király-úton levő lakásán, a Bet Ismaelofban. Az ifjúság tüzeiben sugárzó arcon — ezt mindig csak mások arcán vesszük észre — bizony eljárt az idő. De most is könnybe lábadt a szeme az emlékek nosztalgiájában. Elkendőzte azonban szomorúságát, amikor arról beszélgettünk, hogy *Érsekújvár* nemes leszármazottjai közül ez is, az is az elmúlt esztendőben bejelentette új hitét a pesti rabbinátusnál...

*

A Talmud, a Biblia és a Szentföld helyrajzának tudós kutatóját megragadták Dunáninnen és Dunántúl, a Kárpátok és a Tisza Kehiláinak közelebbi emlékei is. Kitüntetett az elismerésével, hogy ismeri minden soromat, olvasta cikkeimet és könyveimet. Nem volt az udvariaskodó szólamok embere s alig néhány hét múlva tudományos aprobációval tanúsította, hogy — a dolog mikéntjén van itt a hangsúly — hogyan olvasta el legutóbbi könyvem, a *Hönig—Hönig* és *Back-család Vértanu-öséről* s a család leszármazóiról szóló „*Szeniczei Savuót*“ című munkámat.

Kaf-Bet Adar Sényi keltezéssel, Pészach előtt három héttel levelet kaptam Jeruzsálemből Klein Sámuel professzor gyöngybetűivel. Nagy örömet szereztem neki azzal, hogy ivritül beszélgettünk s ő is héberül kezdte levelét, majd magyarul írt — „azon a nyelven, amelyben a könyv (a *Szeniczei Savuót*) íródott.“ Meghatóan meleg emlékeket tárt elém könyvem olvastán.

Utolsó találkozásom a magyar földről világhírnévre szárnyalt tudóssal — ez a levél. Amit ír, nemcsak történelem, de monografikus adaléka annak a tanulmánynak, amelyet *Savuót Vértanúi* címen írtam tavaly a *Múlt és Jövő* savuóti számába. Megilletődötten jegyzem ide a drága levélnek ezt a részét:

...„Sok ismerős névvel találkoztam az Ön családjában, mivel jómagam szilasi származású vagyok, ahol boldogult Édesatyám — z. c. l. — vagy ötven éven át rabbi volt és a *Hönig—Hönig* család nem egy tagjával baráti kötelék fűzte össze. Még ennél is többet mondhatok: az én Talmud-példányom eredetileg a fornádi *Hönig M. L. Gemarája* volt, s boldogult Édesatyám a *Berachot*-traktatus elejére ezt a feljegyzést írta (a levél héber idézetéből fordítom): Ajándéku! kaptam emlékezetében áldott, drága *Hívem Mose Leb Hönig* hagyatékából. (Taf—res—ajin—bet.) Így jutott el ez a Talmud-példány a Szentföldre, miután jó Atyám könyvtárát örököltem és könyveit idehozattam.

„Az ozorai *Hönigokról* is vannak emlékeim. Itt van előttem két kis füzet. Az egyik: „*Gyászbeszéd Hönig Józsefné fölött Ozorán, 1912 június 23-án.*“ A másik (a levél héber szövegét fordítom): *Síremlék-avatás a megbecsülten tisztelt s emlékezetében áldott Mosé Cvij Hönig földi porai fölött.* Mindkettőt boldogult Édesatyám írta le és mondotta el. Ő írta a sarkó héber feliratát is, ezt emlékebe küldöm Önnek. Az írás Atyám kézírata.

„A beszédek közt találtam ‚halotti‘ beszédet és ‚sarkóállítási‘ beszédet Gerber Salamonné felett 1892—93. évből, továbbá több beszédet Pick Salamon leányainak esketésére. Pickék ugyanis több évtizeden át nem csupán Sárkeresztúron laktak, hanem Szilasbalháson. Jól ismertem őket, a gyerekek iskolatársaim voltak. Öregkorukra Pickék Pestre költöztek és ott haltak meg. Egyik beszéd sem tartalmaz utalást mártír ősökre (a sírfelirat sem); úgy látszik, a családi tradíció nem volt elég erős. Ha erősebb lett volna, talán jobb zsidók maradtak volna a gyerekeik.

„Nagyon sajnálom, hogy a családi táblázatban hely jutott Georg Jellineknek is. Látásból ismertem heidelbergi doctorandusi időmből. Úgy tudom, már akkor is mesumad volt!

„Holnap — im jirce Hasem — utazom Haifán át Matuláhra, a legészakibb zsidó faluba, ahol nevelt lányunk földműves felesége. Ott akarom elolvasni igen tiszteit Szerkesztő Úr ‚Zsellérek vagyunk‘ című könyvét...“

Ez a levél volt utolsó találkozásunk.

Am túl minden szubjektivitáson: Erec földrajzának világtékeltye, a tudós tartalmas élete, nemcsak a gyásznak és fájdalomnak, nemcsak az emlékeknek megilletődött szavát szólaltatja meg bennünk. Rabbink és Mesterünk igaz hite és vallásos bölcselme tanít bennünket az ősi megadásra, hogy fejünket meghajtva fogadjuk Igazságos Bíránk döntését...

*

Ötvennégy éves volt a mi nagy Testvérünk, aki im, elpihent az Olajfák hegyén. Tudományos munkásságának méltó méltatását az imént hallották. Annak a felbecsülhetetlen értékű kutatói munkának több mint harminc év óta mintegy háromszáz tudományos dolgozatban maradt magisztrális emléke. Olyan egyetememes értékű ez az életmunka, hogy talán nem is szabad partikuláris elhatárolással megközelítenünk, hogy Palesztina földrajzának világkapacitása hol pillantotta meg a napvilágot. De nekünk mégis fölemelően meleg érzés, hogy Túladunán, Szilasbalhás szerény kis kehilájának rabbi-sztenderdje mellett edződött gyerekkorában a nagy energia, amely: megteremtette a Szentföldet földerítő, a Szentföld geografiáját hitelesítő, a mai Erec tájékozottságát és történelmi hagyományait erősítő, aprobáló, páratlanul gazdag és nagyszerű tudományos munka rengetegét. Mint ahogy a Tisza partján ül egy világszerte becsült magyar tudós, dr. Löw Immánuel, aki Erec növényvilágának szentelte életmunkájának javát.

Túladuna szülötte, Klein Sámuel, az elhivatott léleknek lobogó lelkeségével: Erec országépítő munkáját végezte. Indult magyar földről, mint az álomlátásában is reális Herzl Tivadar, aki nyolcvan éve született, a mi nyolcvan év előtt épült pesti nagy templomunk szomszédságában. Csillagfények az éjszakában. Föllángolt és korafiatalon kilobbant Herzl Tivadar életlángja. Ugyanígy Klein Sámuel életnapjai is — alkotásnak és termelésnek derekában — rövid ötvennégy esztendőnek határán értek véget.

Herzl Tivadar élő és eleven emlékének lángja im, átöleli, simogatja a kis túladunai rabbiházból világhírnek szárnyára szárnyalt Mester, tudós, igehirdető és tanító, Klein Sámuel emlékmécsésének lobogását...

Zécher Cadíkim Livracha!

MARTIN BUBER: A ZSIDÓSÁG MEGÚJHODÁSA

(A Makkabea főiskolás munkaközösség fordítása.
Budapest, 1940.)

Több okunk van arra, hogy ezt a könyvet különös szeretettel fogadjuk. Átérezzük a kollektív munka erkölcsi jelentőségét: ez a fordítás nem ennek vagy annak a cionista ifjúnak a műve; többen együtt végezték, nem is ismerjük nevüket, munkájukat ős-zsidó névtelenséggel és szerénységgel szentelték oda a célnak. Azoknak a szellemiséget féltőknek és szellemiséget követelőknak nevében, akik néha úgy látták és fájlalták, hogy a cionista ifjúság Palesztina-centrikus partikulárizmusában a politikai és gazdasági kérdések háttérbe szorítják az örök kérdéseket, a zsidóság, az emberiség és a szellem kérdéseit, hangosan örvendezünk Martin Buber magyar könyvének, aki „a cionizmushoz sohasem politikai mozgalmat látott, hanem a zsidó nép belső felszabadításának és nagy emberi feladatai megvalósításának lehetőségét.” És azoknak a szebbet áhítóknak a nevében, akik, másfajta kiadványokkal összehasonlítva, oly sokszor panaszkodtak a zsidó könyv megjelenésének gettó-jellegét, elmaradottságát és szegénységét, külön is örvendezünk a tartalmához méltó külsejű, szép zsidó könyvnek.

*

Buberben teljesedik be a felvilágosodás és a misztika szintézise. Benne találkoznak az európai kultúra és a chaszidizmus értékei. Ez a szintézis, ez a találkozás valami tiszta és mélyből feltörő pátosznak, valami próféta ihlettségnek és avatottságnak a tüzében izzik. És azok, akik Bubernek nem csak a műveit és a működését ismerik, egybehangzóan tanúsítják, hogy — mint az egykori héber prófétáknál, nála is — az élet és az egyéniség nevelő ereje a legnagyobb és a legjelentősebb. Talán meg kell, hogy említsük, mert jelképesek, ennek a ma még delén álló életnek — Buber 62 éves — néhány térbeli adatát is: Buber Bécsben született, Lembergben gyerekeskedett, Bécsben, Lipcsében, Berlinben volt egyetemi hallgató, Frankfurtban volt egyetemi tanár, most pedig a jeruzsálemi Héber Egyetem egyik nagyhatású nevelő professzora.

Azok az írások, amelyeket ez a magyar kötet összegyűjt, az *igazi zsidókérdésre*, a zsidó egyén és a zsidó közösség legalapvetőbb kérdéseire akarnak válaszolni, arra, „hogyan voltaképpen a zsidóság értelme a zsidók számára”, hogy „mi az, ami ebben a népben egyedülvaló és örök”, hogy „mit jelent a zsidóság megújítása”. És ezeknek a kérdéseknek a Buberi válasza nem lát ellentétet zsidó és emberi, zsidóság és emberiség között: „Mert az üdvösség a zsidóktól jön!” „A zsidóság alaptendenciái” — úgy látja — „azok az elemek, melyekből állandóan új világot jelentő szó épül és száll a világ felé. És így lelkünk legmélyebb emberisége és legmélyebb zsidósága ugyanazt gondolja és akarja!”

Hogy ezek a problémák mennyire nemcsak a zsidóság-nak a problémái, hanem az emberiségéi is, hogy azok a feladatok, amelyek belőlük kibontakoznak, mennyire nemcsak a zsidóságnak a feladatai, hanem az emberiségéi is, azt talán leginkább „A szent út” című írás mutatja. Az, amelynek alcíme: „Néhány szó a zsidókhöz és a népekhez.” Nem ötletszerűen emeljük ki és ismertetjük bővebben éppen ezt a beszédet, hanem azért, mert úgy érezzük, ebben ragadhatjuk meg leginkább Buber koncepciójának, ennek a sokrétűségében is olyannyira egységes, termékeny koncepciónak a lényegét.

Váddal kezdi Buber ezt az írást, azzal, hogy hűtlenek

lettünk a zsidósághoz. Nem az úgynevezett asszimiláció volt ez a hűtlenség, hanem a hozzá hasonulás ahhoz az európai dualizmushoz, amely szentesítette a szellem igazságának és az élet valóságának elválasztását és így a klasszikus zsidóság legdrágább örökségét, a *megvalósításra törekvést* fölcserélte a *megalkuvással*. Az igazi emberélet az Isten színe előtt való élet, ez pedig csak a közösségben lehetséges. Az isteni az emberek között az igazi közösségben valósul meg. Ez a zsidóság alaptanítása, de úgy, hogy ez a tanítás az élet eleven törekvése és meghatározó ereje. A zsidóság célja nem az igazság, mint idea és nem az igazság, mint forma, nem a filozoféma és nem a műalkotás, hanem *az igazság, mint tett*. Ezért nem áll a zsidóság egy sorban a népekkel. Ezért nem ismeri el, míg csak Isten országa fel nem épült, az ember fiát messiásnak és ezért várja mégis a megváltást az embertől. Ezért nem ismer külön erkölcsiséget és külön hitet, hanem csak a szentség ideálját, amely az igazi közösség Istennel és az igazi közösség az élőlényekkel. Ezért nem ismer külön nemzeti és külön szociális principiumot, hanem csak a kettőt együtt, az emberközösség, a szent gyülekezet eszméjét.

A közösségalkotás végzete, hogy azok, akik Istent a közösségben meg akarják valósítani, szembetalálkoznak az örök tömeg általános emberi természetével, amely nemcsak akadályoz, hanem bomlaszt és torzít is. Ebből a végtől érteti meg velünk Buber a zsidóság klasszikus korának belső történetét, az újjáépítési kísérleteket és a nagy összeomlásokat. És ebből érteti meg a későbbi történet két nagy jelenségét, Jézust és a chaszidizmust is. Jézus a zsidóságból akarta felépíteni az igazi közösség templomát, de tanainak félremagyarázása tölti meg utána a nyugati szel-

Shelomith Abraham (Telaviv): R. Simon bar Jochai sírja Meronban

lemtörténet két évezredét. A chaszidizmus a zsidóságot ki akarta szabadítani a ritualizmus és a mammonizmus igáiból és Isten megvalósításának hajlékát akarta belőle megteremteni, de elfajult és a legalantasabb megalkuvás gyalázatáig züllött.

És most, mindezek után: *mit tegyen Izráel?* Kövesse talán a humanitarizmus jelszavát: mondjon le arról, hogy mint nép építsen és fojtsa el saját országába mutató vágyait? Csatlakozzék a formális nacionalizmushoz: tagadja meg a szellemet, alkalmazkodjék népi „sajátságaihoz“ és legyen olyan, mint a többi nép? Csatlakozzék a vallási konzervativizmushoz: vesse el azt, ami minden normánál és formánál zsidóbb, a megvalósítást és az újrakezdést, az „új barázdák törését“?

Harcokon, küzdelmeken és rossz utak kikerülésén keresztül világosodik meg most már az az út, amelyet Buber az egyetlen igaz útnak ismer; „az az út, amely Cijonon át az emberi közösség megújításához vezet“. Egyre jobban értjük már azt is, mit jelent az előszónak az az idézett mondata, hogy Buber a cionizmusban soha nem látott politikai mozgalmat. Nem hebraizmus, hanem héber humanizmus kell, hogy a zsidó újjászületés magva legyen. „Csak ha az új formában a népi és emberi, a szabadulás vágya és a megváltás vágya, a saját országra és az igazságos közösségre való törekvés egybeolvadnak, csak akkor fog végbemenni a zsidó nép újjászületése.“ És elénkbe sorakoznak belső történetünk alaptörvényei — amelyeket itt csak megnevezhetünk addig is, amíg ismertetésünk olvasói az ismertett könyv olvasóivá válnak —: a közösség, a föld, a munka, a segítség, a vezérség, a gyülekezet, a közület, az emberiség, a szellem, „mindenek fölött azonban a *Névtelennek*, minden megvalósítás céljának a *Neve*“. Azok az alaptörvények, amelyek abba az egyetlen jelszóba foglalhatók össze: „*belülről*“.

Azt hiszem, nem véletlen, hogy Buber gondolataiban és Buber szavaiban — amelyeket egészében szerencsésen közvetít a magyar fordítás — olyan sok *prófétait* érzünk és hogy ha ezeknek a gondolatoknak és szavaknak a reánk gyakorolt hatását akarjuk valahogyan megéreztetni, akkor is önkéntelenül prófétai szólamok és prófétai képek tollunkra. Aki — zsidó vagy nem zsidó — ezt a könyvet olvassa, azt fogja érezni, hogy órák alatt évezredek és ültőhelyében világokat járt meg: „isteni látomásokban vitt el engem Izráel országába, letett engem igen magas hegyen...“ és azt fogja érezni, hogy „próféta volt közöttük“.

Buber azonban elsősorban „az emberiség mindig meg-

A „Wizo“ kiképző telepe Sechunat Borochovan

újuló nagy lehetőségéhez“, a fiatalokhoz kíván szólni. A tártlelkűekhez, a minden irányban fogékony érzékűekhez és készséges akaratúakhoz. Jeremiás próféta tekercsét annakidején elégették, de egy fiatalember, „Báruch, az íródeák“, áhitatos lélekkel mindent újra leírt. Ma, amikor a német zsidóság nagy külső katasztrófája után Buber, a nagy ébresztő már a Szentföldön él és tanít, újra támadtak Báruchok, akik elővették a régi tekercseket és beszédeiket a nagy égés közepett összegyűjtötték, lefordították. Azt hisszük: a zsidó jövő szempontjából igen fontos volna, hogy a „Báruchok, az írók“ mellett, minél többen legyenek azok a „Báruchok, az olvasók“, akik Buber eszméit megismerik és — ami nélkül nemcsak hiábavaló, de vétekközöző is a megismerésük — *megvalósítják*.

Dr. Vidor Pál

SIMEONI ÁBRAHÁM: ERZSÉBET, ÉLT 18 ÉVET

*Szemem rozzant fejfára tévedt:
„... Erzsébet, élt 18 évet“ ...*

*Vadrózsabokor tüskés ágán
Rózsák ragyogtak, mint szivárvány.*

*Szirmok szava az éji csöndbe
Lesuttogott a sírgödörbe,*

*— Sápadt ajakra új pír égett,
Madárdal tölti meg a léget, —*

*Az át nem élt vágyak szállnak félve
Virágillatban, holdas éjbe: —*

*„Bimbóba hervadt csókvirágok
Elfonnyadt bokrai közt járok.*

*Én a megnémult énekek száját
Nyitogatom, a friss dalok várják,*

*Hogy szótlán ajkad — zengő hárfa —
Új muzsika szárnyát kitárja.*

*Várom a hajnalt, tán kitárul
Korán zárt sír, — s ajakárul*

*Hang csendül és remegve tér be
A kihalt fény — kihült szemébe.“*

*A hajnali ég bíbor szélit
Sugárjakként véresre tépik.*

*Tengerén az éji vizeknek
Az éj csónakján elsietnek*

*Elárvult csókok, ölelések,
Némult sóhajok, vak merések.*

*Megfult énekek futnak sorba,
Panaszok gyűlnek nagy csokorba.*

*Egy fehér lélek, fázva, félve
Könnyet ejt minden kis levélre.*

*A hajnali szélben sírva szállnak
Harmatos vágyai holt leánynak.*

BÁLINT REZSŐ: REFOL SZERENCSEJE

Refól és felesége, Hennele, Budapesten laktak a Hársfa-utcában. Albérletben. Refól nap-nap után hajnalban kelt, lótot-futott valami kereset után, — néhanap, mert szép hangja volt, énekelni hívták, ám ez ritkán történt, — így érthető, hogy ellankadt és kimerülten ágyban maradt. Leg-alább fűtésre, ennivalóra is kevesebb kellett.

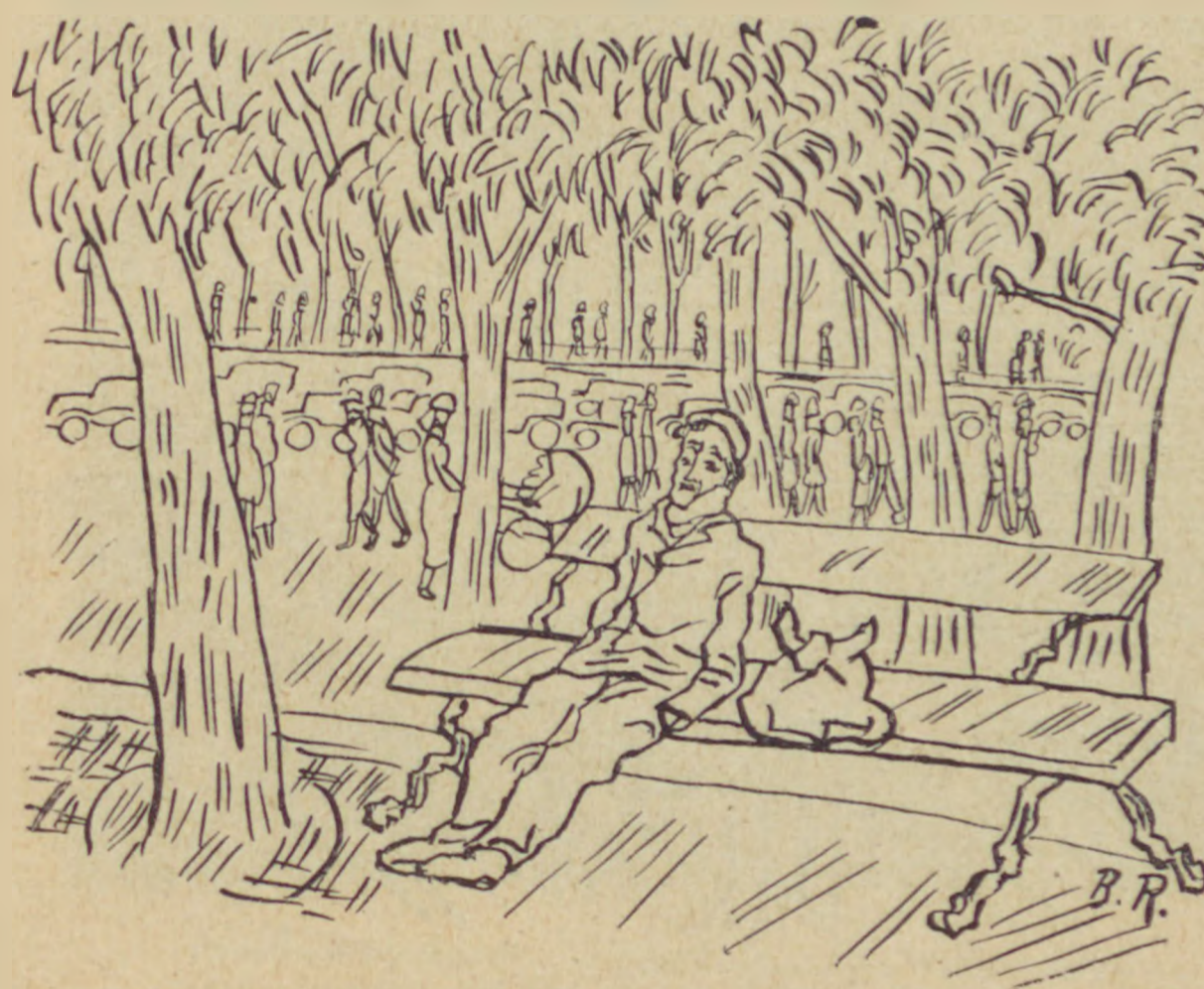
— Refólkám, édesem! Mi lesz velünk... — suttogta egy reggel Hennele. — Hogy mi lesz velünk, azt a jó Isten tudja, — mondta megfontolt hallgatás után Refól, könyökére támaszkodva. — De hogy így nem mehet tovább, azt én tudom. Már döntöttem is — mondotta emeltebb hangon. eltökélten. — Elutazom. Párisba megyek. Hogy miért éppen Párisba? Istenem! Annyi minden különös dolgot hal-lottam felőle, hogy szinte azt hiszem, várnak is ott rám. Édes Hennelem, — mondta elérékenyülten — már holnap utazom. Nem akartam előbb szólni, nehogy hosszasan tartson a búcsúzkodás. Már mindent megszereztem, a papírokat, a vasúti költséget is. Biztos, hogy rövidesen jössz utánam... — Hennele persze minderre csukló zokogással felelt. És más-nap hajnalban, órákkal az indulás előtt, könnytől áztatott arccal, férje vállára borultan nyöszörgött. És mikor a vonat eltűnt a kékes-fehér párázatban, mint egy tömött zsák, egy padra roskadt.

... Refóllal vigan futott a vonat. Az ablaknál állt, homlokát az üveghez támasztva. Hannelét látta, fekete sátlis kis fejét beburkoltan, amint szédülten tart a pad felé. Sok mindent látott még addig, míg a Gare de l'Est-en kiszállva, elszibbadt tagokkal kíváncsorgott. Aztán ő is egy padra roskadt. Nagyon elfáradt, míg idáig ért. Nem az utazástól. Ezt megszokta. Moszkvától Szibériáig, Taskentől Ukrajnáig — össze-vissza, marha-kocsikban. Igaz, hogy ez régen volt, a nagy háború után. De elfáradt az utolsó képtől, amit a Keleti-pályaudvaron látott: a padra omlott Hannelétől... Végre fölszedelődött, hóna alatt kis batyujával megindult a város felé. Irány, cél nélkül. Hogy' is tudhatta volna, hova, merre tartson? Mikor mindössze egy elsárgult levelezőlapja volt, egy címzéssel, amit különben sem tudott elolvasni. Csak a név volt ismerős, a Rosenfeld órásé, aki évtizedek óta élt itt. No és mi lesz, ha végre is megtalálja?... Hiszen nem is ismeri... Hosszas botorkálás után célhoz ért, mikor egy kis órásbolt kirakatát megpillantotta, az ajtó fölött a fölírással: Rosenfeld. Öreg, fehérhajú férfi görnyedt a kis asztal előtt, szemén fekete lencsével, órát babrálva. Szakasztott ilyen órásboltokat látott ő Pest mellékutcaiban. Talán ettől az emléktől is hátorságot kapva nyitott az üzletbe. Megállt az öreg előtt, kezében az elsárgult lapot forgatva. Elmondta mi járatban van, hogy felkeresse őt, egyetlen reményességét, a rokont. Az öreg szótlanul, figyelmesen hallgatta, nézte. Aztán, tört magyarsággal megszólalt: — Fiam, amint látod, így ebben a kuckóban élek. Harminc éve. Szép dolog ugyan ez is, ahhoz képest, hogy harminc év előtt gyalog jöttem ide. Tudom, mi a szenvedés... majd meglátjuk... Itt a sarokban — a kis helyiség zugára mutatott — ideig elhálhatsz. De már holnap nézz valami munka után. Nem azért mondom, hogy sürgesselek. Magad miatt. Az embernek akarni kell, folyton akarni. Van itt alkalom, csak nézz körül... a vásárcsarnokoknál, rakpartokon, ahol mindig kell az ember... csak a saját akaratom által segíthetsz magadon...

Refól kora hajnalban már a vásárcsarnokoknál őgyelgett. Ide-oda lökdözték, aztán se szó, se beszéd. ráakasztottak egy nagy kosarat és tovább lökték. Refól görnyedten

loholt velük, míg dél felé a Szajnapart kőlépcsőin holt-fáradtan leheveredve csillogó szemekkel számolta a nagy rézgarasokat. Boldog tünődéssel nézte a zöldes vizet, a parthoz húzódott lomha fekete uszályhajókat, a horgászókat, festőket, akik mindezt a Notre-Dame templommal együtt festették.

... Napok múltak, Refól fűtörészve takarította az órásműhelyt, sikált, bevásárolt. Vigan üdvözölte a házmesternét: — Bonjour, Madame! — énekelte ő is, mint a franciák. Sok érdekes dolgot tapasztalt, amit nem értett. Így egy nap is, amint egy épülő ház mellett elhaladt, különös dolgot látott: Egy téglarakáson kis kék papírost pillantott meg, kődarabbal a tetején, hogy a szél el ne fújja: egy papír tízfrankost! Meghökkenve nézte. Pár pillanatig tartott ez — aztán ösztönös mozdulattal kis követ emelt föl és a tízfrankosra helyezte. Hogy ő is, még jobban odarögzítse. Két rendőr haladt el mellette, sétálva, hátratett kezekkel. Ijedt mozdulattal mutatott a pénzre. Megálltak, az egyik lehajolt, mosolyogva csúsztatta zsebébe a tízfrankost. Aztán egykedvűen továbbmentek. Refól elakadt tekintettel nézett utánuk. El sem mondhatta az öregnek, mert a Montmart-rera igyekezett, hogy óráskellékeket vásároljon, mikor este a Place-Pigallon a mulatók előtt még különösebb eset történt. Egy fényesen kivilágított mulató előtt állt, egy cifra ruhába öltözött férfit hámulva, aki kezében csengőt rázva a tömegbe harsogott. A járda szélén állt, egy autó mellett, a soffőr a sárhányóhoz dőlve ujságot olvasott. Ép hogy végig siklott tekintete az autón, mikor a földön a kocsikerekei mellett egy sárga papírost pillantott meg. Bankjegy! — villant föl agyában, amint rémült szemekkel tapadt tekintete a pénzre. Talán égi útmutatás, intő jel, hogy immár másodszor ütközik szeme elé a szerencse! Pillanatok alatt villant át ez fejében, nem gondolkodott, szinte alélta a papír mellé húzódott. Leereszkedett, a papírra ült. A zsebébe csúsztatta, fölállt, lassan továbbment. Egy másik mulató előtt állt. Ott is egy ember énekelt, csengő herregett. Már szédült, csaknem önkívületben volt. Már itt látta Hannelét, kis meleg lakásban, üzlettel, áruval. Jön-megy, segít az üzletben, pénteken meggyújtja a gyertyákat... Sok minden kóválygott a fejében, annyiféle kimondhatatlant érzett. Hogy' és miként — sosem tudott számot adni erről — egyszerre énekelni, táncolni kezdett. Mint púrimkor és menyegzőkön, mikor énekelni hívták. Nem látta, nem hallotta, hogy az emberek körülötte hangosan, jókedvűen ne-

... egy padra roskadt ...

vetnek, kiáltoznak: — Bis! Bis! Ujra! Ujra! — önkívületben énekelt, táncolt. Valaki a karját megfogta, a mulatóba vezette. Egyszerre kijózanodott, a zsebeiben kotorászott. Nem rendőr volt, csak a cifraruhás ember, aki egy frakkos úrhoz vezette. És beszéltek hozzá, gyorsan és hevesen, amiből egy szót sem értett. Gesztikuláltak, a vállát rázták. Hasztalan! Nem értette, mit akarnak tőle. A cifraruhás a bejárat elé ment, a tömegbe kiabált. Egy férfi jött, aki németül beszélt. Hirtelen világosság gyúlt benne: szerződteni akarják, naponta esti tíztől egyig, heti száz frank fizetéssel, hogy a bejárat előtt táncoljon, énekeljen... csak a papírjait, a címét kérték, aztán írást vettek tőle egy száz frankos kíséretében, amit előlegnek adtak...

Szédülve botorkált le a zeg-zugos utcákon hazafelé. Késő éjjel volt mire hazaért, az öreg órát már nem találta ébren. Mint valami tolvaj osont a lakásba, egy szál gyertya világánál vetkezni kezdett. Nem tudott aludni, a sárga fénybe nézett. Hánykolódott — fölkel. Ruhájához ment, kihúzta zsebéből a bankjegyet. Jó Isten! Ezer frank! — Nézte a sárga fénynél az irtózatosan nagy számjegyet. Ezer frank — babrálta a papirost, míg végül újra, jó mélyen többi papírja közé a zsebébe helyezte. Visszafeküdt — tovább sem tudott elaludni. Igen, szólni fog az öregnek, mindjárt reggel. Tapasztalt, bölcs ember, ő tudni fogja, mit kell tenni. Az öregnek?... de hátha ő sem tud igaz, bölcs tanácsot adni, ilyen rendkívüli esetben?... Hátha megszédül, hiszen ő is csak gyarló ember!... A rabbihoz kell menni, igen, a rabbihoz, — ötlött föl benne átmenet nélkül hirtelen. Hogy erre nem gondolt! Igen, ő az egyetlen, aki tudja mit kell tenni. Kimerülten, elszibbadtan aludt el.

Már hajnalban talpon volt. Fölzörgette az öreget, sok munkája lesz ma, ünnep előtt nagy kirakodás van. Gyorsan a városba tartott, a zsidónegyed felé, a Notre-Dame körüli utcákba. Ott tudják a rabbi címét. Csakhamar a rabbi lakása előtt volt. Becsöngetett. Éltesebb asszony nyitott ajtót. A rabbi ugyan itthon van, de el van foglalva írással. Az ügy sürgős?... és egy szóval tehát nem kéregetni jött?...

Refól végre a rabbi előtt állhatott. Középkorú, előkelő testtartású férfi volt, szürkülő szakállal, orrán régidivatú csíptetővel. Jóságos tekintettel nézett a belépőre. Refól beszélt. Elmondta utazásának célját, minden részletét, eddigi szerencsés alkalmait. Találkozását a tízfrankossal, a

...nézegette a festőket...

víg rendőrökkel, akik elvették a pénzt. — végül a mulató előtt talált nagy pénz történetét. És hogy nem tudott elaludni, mintha égette volna a nagy vagyon ott a zsebében. Nem tudja, isteni ujjszúrás-e, hogy egymásután kétszer mutatkozott előtte a szerencse?...

A rabbi nagy érdeklődéssel hallgatta. Biztató hangon mondta:

— Jól tetted fiam, hogy eljöttél. Rendkívüli esetben csak a jó Isten szolgálja adhat tanácsot. Ami a te történetedet illeti, könnyű az én feladatom: vissza kell adni a pénzt. Be kell szolgáltatni a hatóságnak, hiszen jogos tulajdonosát nem lehet megtalálni. Téged semmiesetre sem illet, hiszen nem szolgáltatál meg érte — pusztán véletlen, hogy rátaláltál. Ez pedig nem jogcím a megtartásra. Azok a derék rendőrök a legtermészetesebb dolognak tartották, hogy a kőre helyezett tízfrankost megmutatd nekik. Mert itt minden talált tárgy, akár kicsi, vagy nagy pénz, értékes ékszer vagy filléres lim-lom — a hatóság útján köztulajdonba kerül. Ezt tanítják az iskolában és ez szentség itten. Add át, fiam, a bankjegyet és még ma beszovaltatjuk a hatóságnak.

Refól belső zsebébe nyult, nagy vigyázattal szedte elő összes írásait, míg végül megtalálta a nagy bankjegyet. Aztán áhítattal nyújtotta át a rabbinak. Abban a pillanatban, mikor a rabbi, kezei között tartva a pénzjegyet, pillantásával végigsiklott azon, jóízűn, hangosan fölnevetett. Szemei is nedvesen, könnytől csillogtak cvikkere mögött, amint hol Refólra, hol a kezében tartott „bankjegyre“ nézett. Refól földbegyökerezett lábakkal állt, tátott szájjal bámult. Nem értette a rabbi hirtelen jókedvű kitörését.

— Fiam — mondta jóízű nevetéssel a rabbi — mindössze érdekes dolog, ami veled történt. Mert ez a bankjegy — mondta már komoly hangon — csak egy reklámcédula, amit sokezer formában szórnak szét a városban. Ezt láttad te valóságosnak, mert még nem láttál igazi nagypénzt. De mindegy — mondotta emeltebb hangon —, hiszen a tanulság ugyanaz. Te jóhiszeműen hoztad hozzám, hogy tanácsomat kérjed. Mit sem változtat ez a dolgon. Ellenkező esetben is. ha a pénz valódi, a hatósághoz kerül.

Refól is mosolygott már, mikor a rabbi kezei között levő „nagy pénzt“ nézte. De habozott — még valami súlyos kérdés nehezedett a nyelvén. A rabbi biztatta: — Csak beszélj, fiam. — Refól elmondta, hogy nagy örömeben, mikor a mulató előtt a pénzt megtalálta, énekelt, táncolt. A púrimkor, lakodalmakon szokásos vígságokat. Szerződtek is erre, rendes fizetéssel. Vajjon nem szentségtörés, pénzért a nyílt utcán emberek mulatságára ilyeneket művelni...?

Elgondolkodva, összefont karokkal nézett a rabbi Refólra. Kis szünet után ünnepélyesen mondta: — Fiam, vannak helyzetek, amikor a törvények kivételes értelmezést nyernek. Azok az énekek, táncok örömet jelentenek. A te életedben szintén örömet jelent, hogy tisztességesen megélhess. És mint mondottad, szép hangod van — bizonyára ezért alkalmaztak. Nyugodtan folytathatod munkádat — nyugtatta meg a rabbi Refólt, vállára téve kezét.

Boldogan búcsúzott el Refól a rabbitól. Nagy izgalommal kereste az első trafikot, hogy kártyát vegyen. Hogy aztán az első házfalhoz odakönyökölve írja: — „Drága, egyetlen Hennelem! Nagy szerencse ért!... mert nem tudom így megírni, csak annyit, hogy állásom van. Még pedig olyan, amit táncolva, énekelve töltök be. Mindig mondták, hogy a jég hátán is megélek, csak énekeljek, táncoljak... Pénz megy, — gyere azonnal. A Te Refólod.“

(1940 február.)

GYENES ZOLTÁN: A ZSIDÓ VALLÁS ÚTJA

Egy alapjaiban megrendült társadalom, egy szerkezetében meghomlott termelési rend súlyos válságának korát éljük. Bármilyen messzire is tekintünk vissza az emberiség történetében, nem találunk olyan évtizedeket, melyekben annyi világjelentőségű esemény zajlott volna le, mint napjainkban. Országok felett kong a halálharang, nemzetek megmértek és könnyűnek találtattak. A népek sűrű erdejét valami láz rengeti, rázza. Világnézeti kérdések, társadalmi berendezések hirtelenül és oly erővel módosultak, hogy megingatták az emberiség kulturális alapépítményeit. Mindenütt sötétség van és rejtelmes köd terjeszkedik. Minden érték, ami az emberi életnek alapot adott, megrendült. Az erkölcsi kultúra helyébe egy mechanikai civilizáció lépett, s a nyers erő akarja ma kijelölni a szellem röptét és a lélek útját. Jezsajás megrázó próféciája rajzolja meg a társadalmi felfordulás, a megpróbáltatások és nélkülözések és az újabb véres háború sötét poklába taszított emberiség jelen súlyos állapotának képét. „Tetőtől talpig nincsen rajta épség, csupa sajtó kelevény és vágott seb, nem kötözték be, nem lágyították olajjal“ — nem tudják megtalálni gyógyulásának balzsam-írját. (Jes. I. 6.)

A legmagasabb szellemű tudomány, a kultúrfilozófia vizsgálja a mai élet nagy válságának okát és abban állapítja meg, hogy az emberiség teljesen az úgynevezett modern élet talajára állt, s ezzel kiveszett az életnek az az eszményi lendülete, bensősége, mélysége és melegsége, melyet a régi életrendszerek adtak. A kivezető utat a kultúrfilozófia abban látja, ha az emberiség egy belső szemlélődés erejével harcászál az értelmetlenség ellen és a kis és nagy népek akár cselekvő, akár szenvedő a szerepük, multjukat és történetüket gondosan megvizsgálják és az azokban talált értékeket a fejlődés szolgálatába állítva átmentik a jövőbe. Egy ilyen mult- és értékkeresésben a zsidóságnak nincs nehéz feladata, mert úgy mint sok más területen, itt is igen nagy és kiváló eredményeket tud felmutatni. Korunk uralkodó eszméje a szociális eszme. Egyházak, politikai irányok, törvényalkotások vállvetve versenyeznek, hogy célkitűzéseikben és törekvéseikben a szociális gondolatot minél jobban kidomborítsák. A zsidó vallás joggal vindikálhatja magának a szociális gondolat elsősülöttségét, mert ilyen irányú tanításai a legrégebbek, már több évezredek, vajúdó korunk legégetőbb és legsürgősebb szociális kérdéseit ölelik fel és a ma kavargó szociális törekvések közepette is iránymutatók lehetnek.

Az Ótestamentum könyvei tartalmazzak legelőször szegény- és munkásvédelmi, szociális mezőgazdasági törvényeket, védik az idegent, árvát, ügyefogyottat, a szolgát, a nyomorékot. Megakadályozzák, hogy az adós földje, záloga örök veszendőbe menjen, hogy aki magát kényszerűségből eladta, örök rabszolgaságban sínylődjék. Megalkotják a szegénytized szociális intézményét, mely még ma is példaszerűen hathat minden szociális érzésű emberre, vagy kulturális államberendezkedésre. És mindezt legalább 3000 évvel a modern törvényhozás előtt!

A próféták a társadalmi igazság lánglelkű hirdetői, az özvegyek, árvák, idegenek és szegények meleg szószólói. Tanításaik nem szorítkoznak csak a saját országra, népre vagy nemzetre, hanem átfogják az egész emberi nemet a maga teljességében. Jeremiás: „Ügyeljetek rám, népek, és nemzetek, figyeljetek reám, az én törvényemet népek világosságául állítom fel, az én karjaim népeknek igazságot szolgáltatnak.“ Jezsajás ugyanígy: „Imhol az én szolgálom, meghihlettem szellememmel, hogy jogot terjesszen a nemze-

tek között, teszlek az emberiség szövetségévé és nemzetek világosságává.“ (Jes. XLII. 1—6.)

Egyetlen ókori nép sem eszmélt arra, hogy a népek között valaha is valamely testvéri kapcsolat létesülhessen. Mint Müller Miksa, a világhírű orientalista mondja, sem Sokrates, sem Pláton, sem Aristoteles soha nem vették ajkukra az *Emberiség* szót. Ezt a fogalmat a zsidó próféták vitték bele legelőször a világ köztudatába. A zsidó vallás szociális eszméinek örök kultúrértékei mellett modern, vezető kultúránk olyan kimagasló egyéniségei tettek elismerő tanuságot, mint *Goethe*, *Nietzsche*, *Renan*, *Beaulieu*, *Macaulay*, *Mark Twain*, *Tolsztoj*, *Müller Miksa*, — a ma élők közül Faulhaber bíboros-érsek. A zsidó vallás szociális értékei között a legmagasabb rangot az igazságosság és békeszeretet foglalják el. Ebből az igazságszeretetből és békevágyból folyik, hogy a zsidó vallás abszolút optimisztikus és hisz az emberiség fejlődésében és haladásában. A régi kultúrnépeknek az emberiség boldogabb állapotáról és életéről megrajzolt úgynevezett „aranykora“ mind a régmultba van helyezve, amint azt Ovidius *Metamorphosis*-ban látjuk. A zsidó vallásnak az emberiségre vonatkozó legfenségesebb tanítása az örök béke kora, a messiási idő, a jövőben foglal helyet. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy itt valami idillikus, bibliai paradicsomi állapotról van szó. Az emberiség szociális fejlődésének ugyanazon vágyott kora ez, melyet a szociológia, a bölcsélet és a legmélyebb természettudomány olyan képviselői, mint *Herbert Spencer*, a nagy *Kant* és *Wilhelm Ostwald* is megrajzoltak és ugyancsak az emberiség jövőjébe helyeznek. Láthatjuk tehát, hogy a messiási kor e jóslata Jezsajásnál és a többi prófétáknál nem mint irracionális érzelmekből eredő sopánkodás, hanem igenis, mint a racionális gondolkodás és felismerés szigorú követelménye jelenik meg. Mit jelent ez? Jelenti ez azt, hogy a zsidó vallás nem mondott le az emberi sors és élet megjavulásának reményéről, de jelenti egyben azt is, hogy a messiási idő nem lehet egy elsüllyedt korba helyezett fantázia, hanem hivatás, eszmény és feladat, melynek előidézését az emberiség legszentebb célkitűzésének kell tekinteni. Ha tehát a zsidó próféták a szenvedő emberiségnek új eget és új földet ígérnek, ez annyit jelent, hogy le fognak dönti a nagy választó ellentétek, népek, nemzetek és osztályok között és ha az emberiség boldogabb jövőjéről prófétálnak, ez a

Jacob Steinhardt (Jeruzsálem): Az örök város
(Illusztráció Ari Ibn-Zahav új verseskönyvéhez)

fokozatos kiküszöbölését jelenti az emberiség életét mindenkor annyira megnyomorító politikai, faji, gazdasági küzdelmeknek és az azokból fakadó pusztító háborúknak.

A szociális igazságok egyre sürgető térhódításával, az országok közötti viszálykodásoknak nemzetközi döntő- és békebíróóságokra bízása gondolatával, az államok és népek egyesülésének, összefogásának mindjobban felmerülő szükségességével a zsidóság boldogabb kort és világbékét hirdető prófétáit látja igazolva a világtörténelem fóruma előtt.

Mi más egyéb ez, mint a zsidó vallás dicsőségteljes útja a történelmi magasságok felett, mely arra tanítja meg a zsidó embert, hogy vallása egy misszió, egy küldetés, mely versenyt száll az idővel.

A zsidó vallás egy etikai szellemű életirányítás, mely az életnek minden rezdülését az egyetemessel, a végtelenel, Istennel hozza összefüggésbe.

A zsidó vallás egy megtestesült kinyilatkoztatás arról, hogy az élet súlypontja, meghatározó értéke az Örökkévalóságban van, s hogy az élet célja nem lehet egyéb, mint a személyes erkölcsi tökéletesbülés és az egész emberiség boldogsága. A zsidó vallás az Örökkévalóság távlatai felett hangzó sorsszimfónia, mely az emberiség, a kultúra, a

lelkemelkedettség, s az örök etikai ideálok apoteozisát zengi.

A zsidó vallás arra tanítja hívőit, hogy csak a szellemiségen és lelkeségen keresztül kapcsolódhatik bele az ember az Örökkévalóságba, s az életnek csak egy ilyen célkitűzés adhat értelmet és jelentőséget. A zsidó vallás arra tanít, hogy úgy az egyéni, mint kollektív emberi lélek csupán a lelkiismeret legmélyén találhatja meg a lét értelmét, s az erkölcsiség örök forrásait.

A zsidó vallás arra tanít, hogy nem lehet eszményibb és boldogítóbb célkitűzése az emberi életnek, mint egyre közelebb jutni az Istenséghez és annak sugarait onnét árasztani az emberiségre.

Fájdalmas megalázottságában felmagasztosult lélekkel várja a szenvedő zsidóság sorsának jobbrafordulását, mert állása és évezredek martiriuma megtanította várni, de mindenekfölött arra tanította meg, hogy életen, halálon, szenvedésen, gyötrelmen és fájdalomon túl a folyton változó, meg-megújuló relatív emberi élet felett ott öröklik a soha meg nem változó, relativum fölé ívelődő örök abszolútum: az Isten.

PATAI EDITH: JEGYZETEK A TENGERPARTON

A telavivi tengerparton a hullámok taraja fehér csipkés habot dobott a levegőbe. A szél felkapta a fodrozó vízceppeket és mintegy nagy szűrőn keresztül sok-sok csepp atommá fröcskölte. Úgy, hogy az egész part tele volt fényes, néhol szivárványszínekké homló vízköddel. A parton, tenger fölé nyúló kőterraszon padsoport. Egyetlen hely van üresen, sietve foglalom el, már is benne vagyok az ismert képben: Anyák és gyermekek a vízparton. Mellettem fiatal nő, talán csinos, de gondozatlan, a haja lóg, a cipője poros. Sötétkék kopott szoknyája sehogysem illik furcsa sötét gyapjúkabátjához és barna cipőjéhez. De előtte az öblös, mély gyermekkocsi hófehér, kívül és belül, és a sok villogó fehérség közepette fehér ruhás csöppesség, mosolygós, formás kis baba. Selymes, ápolt haja groteszk bóbitát alkot gömbölyű feje búbján. A nőről a gyerekekre, a gyerekekről a nőre nézek. Bizonyára megbízható gyereklány, aki gazdája gyermekét sétáltatja. De hamarosan elfogom a pillantását, amely megtanít rá, hogy az elhanyagolt, sebtiben felöltözött teremtes az anyja a mosolygós, ápolt, pompás gyermeknek. Így csak

egy anya nézi a gyermekét. Összeszedem minden tudományomat és héberül kérdelem: a tied a baba? Az asszony alig fordul felém, egészen elmerül a gyerek nézésébe. Aztán mégis elmosolyogja magát, bólint: az enyém.

— Szép gyerek és nagyon ápolt — mondom én is mosolyogva.

— Képzem, mennyi munkád van vele.

Az asszony fiatal, fáradt arcát frissé varázsolja a belészökkenő vér. — Sok munka és sok öröm. Így van ez és jól van így.

Nem felelek semmit. Csak gondolom: Igen, nagyon jól van ez így, fiatal asszony. Te magad fáradt és kopott vagy, minden erőd rámeleg a házra és a gyerekekre. De a gyerek! Milyen aranyos, szép, mosolygós. Nehéz életed van, mint ahogy a legtöbb élet nehéz ma Erec Izraelben. — De a gyerek! Hogy kacag! Hogy feszül a selymes bőr az arcán: Neki már könnyebb lesz. Mindazoknak, akik most itt ugrálnak, kacagnak, labdázhatnak a tengerparton, könnyebb lesz.

Az asszony a kocsi felé hajol. Lefekteti a gyereket. Valami héber dalt dudorászik. És köröskörül meghal minden haj és szomorúság, csak a tenger él az anya és a gyermek és Isten napja előmlik a világon.

*

Ugyanezen a napon egy férfit láttam a víz partján, aki aludt a déli napsütésben. Egy padon ült előrehajolva, kis bőrtáska feküdt mellette, a hóna alatt álmában is aktatáskáját szorongatta. Az arcából keveset láttam, csak annyit, hogy fiatal, a ruhája jószabású, a cipője új. Mi különös van ezen az alvó férfin, aki mögött autóbuszok állnak meg, indulnak el, emberek sétálnak, beszélgetnek? Miért állok meg előtte valami hirtelen jött megilletődésben? Nem az ember itt a fontos, ez az egy a sok közül, ez a kimerült alvó, hanem a tenger, a nagy örök bölcső, amely elringatja az emberfiát, keblére vonja és elaltatja a keserves küszködés órái után. Elfelelteti vele az időt, az időket, a sorsot, a sorsokat és mindent ami rossz. Így történhet a tenger kegyelméből, hogy a déli napsütés fényében fiatal, erőteljes férfi alszik a tenger kebelén.

Dij- és oklevélkiosztás a magyar maopil-kiállításon Tel-Avivban

SPIELBERGER LEÓ: ÁLLJ! KI VAGY?

(EGY FEJEZET A FENTI CÍMŰ MAAPIL-REGÉNYBŐL)

(Folytatás)

A vezetőség bejelenti, hogy ma éjjel 11 órakor megkísérlik a partraszállást. Mindenki csomagoljon. Először a betegeket szállítják, azután a már beosztott csoportok szerint történik a landolás.

Az emberekkel nem lehet bírni.

Mint a megbolygatott méhkas, úgy nyüzsög a hajó.

Grotter félőrülten hadonászik:

— Na, kinek volt igaza?

A gyermekek anyjukba kapaszkodnak és nézik a furcsa, szokatlan zsongást.

Előkerülnek a féltveőrzött tartalék élelmiszerek. Ezekre már úgy sem lesz többé szükség. Holnap már fehér ereci kenyér lesz, minek akkor a konzerv.

Gold elkészült a csomagolással, most a fedélzeten van és nézi a fekete, morajló tengert.

A hajó fokozza a gyorsaságot. Mintha sokkal vígabban siklana. Mintha kedves, játékos szelek sodornák gyorsan, gyorsan a cél felé.

— Öt cigaretta egy ananászkonzerv! — kiáltja Sommer, aki már két hete nem cigaretázott s most a legnagyobb kincset, a konzervek királyát, az ananászt dobja piacra potom öt cigarettáért.

Koch, ott lenn, a hajó mélyében kinyitja a hátizsákot és csomagolni kezd. Minden egyes darabot gondosan kivesz a hátizsákból. Itt a szvetter, a négy alsónadrág, a hat ing, a tizenkét zsebkendő, itt a borotvakészülék, itt az ecset, itt van az edénytörlőrongy, a fogkefe, a fogrém, cipőkrém, zseblámpa. Koch nagy rendet tart. Minden harmadik nap letárt vett fel. Szinte megszokottan vizsgálja tovább a holmikát: itt van a két szardiniásdoboz, itt a fekete baszkapka és itt van a barna, szép vászonruha... itt van?... itt csak a kabát van, hol van a nadrág? A nadrág biztosan a hátizsák mélyén van. Gyerünk tovább. Itt a három törülköző, mellette a szappan, kanál, kés, villa, itt van a ruhakefe, hat pár cipőpertli, itt a papucs, a félcipő és az egész cipő, minden ott van, csak a barna vászonnadrág hiányzik. Már üres a hátizsák, kifordítja és nincs benne semmi se. „Holnap Tel-Avivban leszek és nincs meg a nadrágom“ — mondja önmagának. „Talán a szalmazsák alá csúszott“, ott is keresi. De seholy sincs a nadrág. Kochnak eltorzul az arca:

— Ellopták a nadrágom! Verje meg az Isten!

Néhányan, akik mellette csomagolnak, csitítani próbálják.

Koch azonban már sír:

— Ellopták a nadrágom! Átkozott legyen a tolvaj!

Azután elátkozza a hajókapitányt, a tiszteket, a vezetőséget, a matrózokat, a 657 utast, végül önmagát, mert nem vigyázott jobban. „Naponta kellett volna leltárt csinálnom“ — tesz heves szemrehányást önmagának.

A szalmazsákra horulva sír és testét rázza a zokogás.

Percek múlva megtörli könnyeit és meredten hámul a semmibe, miközben gépiesen mormolja:

— Ellopták a nadrágom... ellopták a nadrágom... ellopták a nadrágom...

*

Mindenki eszik.

A jó falatok, a titkos helyekre dugott pompás kincsek nyiltan előkerülnek. Aki már hetekkel ezelőtt lesujtott arccal jelentette, hogy megette utolsó készletét, az most

vigan falatozik. Majdnem mindenkinek van egy-egy eldugott kedves csomagja, amely most előkerül.

Szanaszét hevernek a szalmazsákok. Már úgy sem kell aludni rajtuk.

Beer, aki hetvennégy napon át azon tanakodott Wassermannal, hogy mit fog majd az új hazában csinálni, önérzetesen mondja:

— Azt hiszem, hogy ragasztógyárat alapítok. Kikalkultam, hogy ehhez kell a legkisebb kezdőtőke. Tudod, a nyersanyag beszerzése átszámítva az...

— Ugyan, ne papolj annyit — szól fölényesen Wassermann. — Ragasztógyár! Kezdőtőke! Nyersanyag! Én két hétig kényelmesen akarok élni, enni, inni, aludni és tengert nem akarok látni.

— A ragasztáshoz ugyanis az én véleményem szerint a gumiarábikum beszerzése — akarja folytatni Beer, de látja, hogy Wassermann már nincs ott. Egyedül marad a szalmazsákon és most azon töpreng, hogy mennyibe kerül Ereben a nyersanyag, amely a ragasztógyártáshoz szükséges. Egy kis füzet fölé hajol, amelyben kémiai receptek vannak és nézi-nézi a betűket, míg el nem mosódnak előtte a homályos fényben.

Vasilyn már ott feszül Grotter új ruhája. Alig lehet felismerni. De a többi matrózon is sok az új holmi: ing, harisnya, cipő, sapka, nyakkendő, kalap. Ellenértékül néhány krumplit, cigarettát vagy feketekávé adtak.

A kapitány az első tiszttel tárgyal. Azután megnézi a csónakokat, amelyeken a 658 ember az éj folyamán megkísérlti a partraszállást.

Sötét az éjszaka. A holdat fekete felhők takarják el. A csillagok sem hunyorognak. Némán szeli a hajó a vizet és siet, siet, mintha valamit utól akarna érni.

Az emberek halkán beszélnek és egy pont felé tekintenek.

Apró fénypontokat látni, amelyek már ereci partokról sugároznak.

A „második emeleten“, amely a „pince“ fölött van, kisebb riadalom támad.

Fifi, a hajó egyik patkánya megkezdi éjjeli körútját. Fifi népes családból származik, fürge, kis patkány, amely jóban-rosszban kitart az utasok mellett. Most azonban mintha meg lenne zavarodva. Nem érti a dolgokat. Nem akarja elhinni, hogy vége lenne mindennek és ő egyedül marad családjával a hajón. Nem bírja elképzelni, hogy vége lesz a szép napoknak, amikor annyi sok rágnivaló volt a szalmazsákok mellett, a konyhában, a raktárban, a tisztek kabinjában. Fifi össze-vissza szaladgál, talán testvéreit keresi és eközben Rauch testén szalad végig.

Rauch vadult felordít. Arca eltorzul. Az undor borzalma keríti hatalmába:

— Azonnal orvost! — kiáltja. — Orvost hívjatok! Lápiszt akarok! Lápiszjátok végig egész testemet! Orvost! Orvost! Néhányan orvosért szaladnak, hogy ezzel is megnyugtassák Raucht.

Az orvos helyett azonban újra Fifi jelenik meg.

Rauch arcán megfagy a kiáltás. Rávigyorog a patkányra:

— Fifi! Fifikém, én nem félek tőled!

És ájultan terül el a kifordított szalmazsákon.

*

A hajó lassít.

Ahogy szeli a tarajos hullámú tengert, olyan, mint egy fáradt öreg ember, aki elfárad, míg célhoz ér.

Csend, csend, csak a gépek zúgnak, zakatolnak.

Mindenki csendben van, mintha attól tartanának, hogy egy hangos szótól kipattan a titok.

Az utasítás értelmében a betegek és az első számú csoport készen állanak.

— Ni, ott van Erec! — mondja Dach és szemét elborítják a könnyek.

Az öreg Lauer, amikor meglátja a távoli fényeket, halkán rebegi:

— Baruch ata elokénu melech haolám, sehechjanu, vekijmanu lazman haze.

A fiatalok zümmögik:

— Od lo avda tikvatenu...

Gold nézi a fényeket: „Csak ki kell nyujtanom a karom és megfoghatom ezeket a fényeket. A készülék, amelyből a fény jön, ereci földön áll. Ott már ereci emberek élnek.“

Mintha megállna a hajó.

— Fényjelzéseket várunk — mondja Lang Goldnak. Öt mérföldnyire vagyunk a parttól. Ha minden jól megy, félóra múlva átszállunk a csónakokba és egész a partig evezünk.

— Mi van a kis hajóval, amelynek értünk kell jönni? — kérdi Gold Langtól. Asszonyokkal és gyermekekkel istenkísértés ezen a hullámos tengeren kikötni. Halottaink lesznek.

— Ugyan Gold, ne túlozz — szól Lang és odébb áll.

Gold a gépház mellett a piszkos korláthoz támaszkodik: „Milyen jó azoknak, akik ott a fények mögött élnek. Ágyban alszanak, házakban laknak, országot építenek. Emberek. De mi?“ „Ott lenni, végre ott lenni, ott, ahová elindultam.“

Megfordul a hajó. Szabályos kört csinál a tengeren. Az emberek szájtátva hámulják a különös mutatványt.

Tiegermann 40.3 fokos lázzal fekszik a fedélzeten és imádkozik.

— Usamnu bogadnu...

Treutelné, egy fiatal rabbi felesége folyton kiabál:

— Én nem szállok be a csónakba! Én nem szállok be a csónakba! Őljetek meg, de én nem szállok be!

Guttdorf kétszer is a tengerbe akar ugrani, de lefogják. Hetedszer készül öngyilkos lenni. Most ott hadonászik a korlátnál és síri hangon mondja:

Shelomith Abraham (Telaviv): Részlet a Genezarethből
(A telavivi kollektív kiállításból.)

— Én mesterúszó vagyok. 100 métert 1 perc 35 mp alatt úsztam. Én mesterúszó vagyok!

Heller félájultan fekszik az éhezéstől. Mostanáig bírta, de ahogy híre megy a landolásnak, összeroskad és magában beszél:

— Ezt nem lehet kérem szépen kibírni.

Wagner dr., aki éjjelenként hallucinált, most halkán beszél egy láthatatlan tömeghez:

— Testvéreim, édes jó testvéreim.

A hajó körbe forog, vár a jelre.

Hirtelen vakító világítás tör elő. Mintha ezer és ezer villám csapna a hajóra.

— Feküdj!

— Lefeküdni a földre!

— Fedezni!

— Senki se mozduljon!

Hatalmas fényező kapja el a hajót. A fénykévék nappali világosságot árasztanak.

Azután sötétség. Majd megint a fénysugarak. Ijedt, sápadt arcok néznek egymásra.

— Teljes gőzzel nyugat felé! — adja ki a parancsot a kapitány.

Az első tiszt rohan a kormányosi hídhöz. Frossius, a távirász fülkéjébe szalad és már hallani is:

— ti... ti... ta... ta... ta... ti...

Szalad, vágat a hajó.

Elszalad a fénytől, a világosságtól. A parti őrség észrevette s most attól fél, hogy üldözőbe veszik.

Állunk a fedélzeten s csak akkor eszmélünk arra, hogy mi történik, amikor a matrózok régi rongyos ruháikban és égő cigarettával járnak a fedélzeten. Kigyulladnak a lámpák is.

Már tudjuk, hogy nem sikerült.

Már távolodnak az ereci fények.

Mélyen benn járunk a tengeren, távol, nagyon távol a partoktól, ahová el akartunk jutni.

Megkezdődik ismét a bolyongás, a céltalan hánykódás a piszkos hajóval a tengeren.

Ránkvigyorog a szalmazsák és mintha gúnyosan nevetne a hátizsák is.

Sehol semmi fény. Ijedt, rémes csend. Kísérteties éjszaka.

Vajjon elérjük-e még valaha a partokat? (Vége)

KOREIN DEZSŐ:

HANGOS GONDOLATOK

Az optimista előnyben van a pesszimistával szemben — a várakozási idő alatt. Mert minden dolog az idő, vagy pedig a viszonyok folytán kedvezően vagy kedvezőtlenül elintéződik. Minden esetben jobban jár az optimista az ő bizakodásával, mint a pesszimista, aki még a várakozási időt is kellemetlen érzéssel és csüggedő lelkülettel töltötte el.

*

Az emberiség nem rossz, csak egyes emberek rosszak, hiszen a közvéleményben túlnyomó esetben igazságosan alakul ki a bírálát minden emberről.

*

Temetni tudunk, azonban élni nem hagyjuk embertársainkat. Az irigység, féltékenység és féktelen becsvágy sokszor a legértékesebb embert is elgáncsolni — ha lehet, még életében eltemetni — törekszik. Mert temetni és gyászbeszédet tartani nagyszerűen tudunk...

DR. WOLF JÓZSEF: VENETIANER LAJOS

„Emlékezz csak régi időkre, vess pillantást hajdanorra“.

Sohasem volt talán e tórabeli parancs teljesítésének oly nagy fontossága, mint a mi napjainkban, amikor a magyar zsidóság 70 esztendő (emancipációs) korszaka befejezéshez érkezett. Amikor hivatkoznak a zsidóság kulturális és közgazdasági élet különböző terein kifejtett munkásságára és érdemeire, nem szabad megfeledkeznünk azokról a férfiakról sem, akik a liberális korszakban a zsidóság szellemi vezetői, elsősorban papjai voltak.

És amidőn Kiss Arnold, a budaiak ékesszavú vezető főrabbija e lapok hasábjain megemlékezik a modern magyar rabbik első nemzedékéről, és pedig édesatyjáról, Klein Mórról, nagybecskereki rabbiról, Steinhardt Jakab és Rosenberg Sándor aradi rabbikról, Hochmuth Ábrahám veszprémi rabbiról, Fischer Enoch makói rabbiról, végül Perls Ármin pécsi rabbiról, mi a Rabbiképző első „nemzedékének“ kiváló tagjairól emlékezünk meg, különösen azokról, akik a jövőtűnő esztendőkből töltik be doktorrá-rabbivá avatásuk, illetve pályakezdésük félévszázados fordulóját.

*

A hetvenesztendő (emancipációs) korszaknak Kecskeméti Lipót mellett egy másik kiemelkedő papi egyénisége Venetianer Lajos, akit ötven évvel ezelőtt avattak bölcsészettudórrá és kezdte meg papi működését. Venetianer Lajos magyar zsidó, tudós rabbi volt. És mindazok az ékes tulajdonságok, amelyek a magyar zsidót, a tudós rabbit ékesíthetik, Venetianer Lajosban csodálatos harmóniában egyesültek. Venetianer Lajos életpályája folytonosan emelkedő irányt mutat, akár papi, akár tudományos életpályáját tekintjük. Egy dunántúli kis városkában, Csurgón kezdi meg működését, miután egy évig Löw Immanuel szegedi főrabbi mellett lelkészkedett és erről a működéséről Löw Immanuel így emlékszik meg: „Válogató ízléssel, ragyogó tehetséggel egyetlen tanítványom az ősi „derasa“ szellemének és alakjának újrakeltésében.“ Majd egy nagyobb délmagyarországi városba, Lugosba kerül, onnan rövid idő után Újpestre, amelynek hitközsége Venetianer Lajos működése idején fejlődött az ország egyik első hitközségévé. A világot fenntartó három oszlopot erősítette Venetianer Lajos működésével: tanított, hirdette az Isten ígését és gyakorolta az emberszeretet és jótékonyosság eszméit.

Tudományos tevékenysége a zsidó tudomány majdnem minden egyes ágára kiterjedt, de különös szeretettel foglalkozott a történetével, a zsidó keresztény vallási vonatkozással és a liturgia fejlődésével. A történet körébe tartozó három főmunkája: „A zsidóság szervezete az európai államokban“ az IMIT pályadíjával jutalmazott mű, — Asaf Judaeus, a híres középkori orvostudományi író, a rabbiszeminárium értesítőjében 1915—16—17. — és a haty-

tyudalának tekinthető, három kötetre tervezett „Magyar Zsidóság Története“, melyből azonban csak az első kötet jelent meg, a második tartalmazta volna a zsidók részvételét a világháborúban, a harmadik kötet pedig a zsidóság szenvedéseit a világháborút követő forradalmak idején.

Liturgiai vonatkozású művei: „A prófétai leckék eredete“, „Az Eleuziszi misztériumok a jeruzsálemi templomban“. Az IMIT évkönyveiben megjelent dolgozatai közül megemlítjük a következőket: „Pestalozzi és a talmud tanulásának éneklő modora“ (1896), „A héber-magyar összehasonlító nyelvészet“ (1898), „A református zsidók“ (1908), „Semiták-e a zsidók?“ (1912).

Venetianer Lajos munkáinak, dolgozatainak pontos jegyzékét összeállította Halpert Salamon tapolcai rabbi a „Magyar Zsidó Szemlé“-ben, (1923. 6—10. lap). Különös szeretettel foglalkozott még Venetianer Lajos a zsidóság etikájával, amiről „A zsidóság eszméi és tanai“ szép műve tanuskodik.

Emlékszem még arra, amikor Bacher Vilmos tanszékét Venetianer Lajos — ideiglenesen vállalva csupán megbízatást, — elfoglalta, akkor mi, diákok, milyen kitörő lelkesedéssel és szeretettel fogadtuk az örökké mosolygó, kecskeméti dialektusban kedvesen beszélő, főtisztelendő professzor urat. És milyen boldogok voltunk akkor, amikor az érettségi vizsgálatok alkalmából nekünk jutott a kitüntetés, hogy Venetianer professzortól búcsúzzunk. Nagyszerű témául szolgált az abban az esztendőben előadott „Kis prófétákkal“ kapcsolatos erkölcsi eszmény. Alig volt számunkra nagyobb gyönyörűség, mint Venetianer Lajossal elbeszélgetni. Róla is elmondhatjuk ugyanazt, amit Krausz Sámuel mond Bacher Vilmosról, hogy Venetianer Lajos nemcsak hogy jártas volt az egyes tudományágakban, hanem a legtöbben szaktekintély is volt. Asszirológiában éppen úgy, mint a történetben, a liturgia történetében csak úgy, mint a magyar, vagy európai zsidóság történetében. Kecskemét szülötte lévén, tökéletesen bírta a magyar nyelvet szóban és írásban, de szintúgy a németet is.

*

És most, amidőn itt felelevenítjük Venetianer Lajos emlékét, legyen szabad nekünk is azon hálánk és elismerésünk soha el nem hervadó cipruságát elhelyezni, amiért mintegy két évtizeddel ezelőtt annyi szeretettel buzdított bennünket a bizánci zsidó tanulmányokra és valahányszor alkalmunk volt felkeresni a bizánci emlékek, tudományok székhelyeit, pl. München, Velence, Ravenna, Konstantinápoly stbit, hálával gondoltunk a halhatatlan nagy mesterre.

Korai halála mély gyászba döntötte hitközségét, tanítványait, tanártársait, gyászolt a zsidó tudomány és a magyar zsidó Alma Mater. Mi felgyújtottuk csillagtalan éjszakák idején Venetianer Lajos emlékének fényét, hogy az világítson úttalan, tövises útunkon.

Boros és Kohn cégtulajdonos **Boros József**

siremlék nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.,

Telefon: 141-492.

Modern fedőlapos, virágvázás siremlékek

Dob-utca 2

(Károly-körutisarokház)

**OLCSÓ
ÁRAK!**

107

LOHR MÁRIA „Kronfusz“
vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

TOLLHEGYRŐL ÚJ KÖNYVEK

ARANYALMÁK.

Tel-Aviv utcáin feketére sült témoni zsidó kínálja áruját: Es-ko-liot, Tapu-ché zahav — énekli elnyujtva, különböző dallamokban. Eskoliot, Tapuché zahav, — grape fruit, narancs. Hatalmas kocsikban a két ragyogó égő, diadalmas sárga szín, a grape fruit világos és a narancs sötét aranya. De az arany mögött, a félig ingyen kínált pompás, nedvdús gyümölcs mögött a nagy tragédia: hiába adják akár ajándékba is, az „arany almák“ nagy része ott rothad, romlik a pardenyekben. Nincs aki elvigye, nincs aki megegye, nincs aki külföldre szállítsa. A narancs is érzi a háborút. És érzi a pardeny tulajdonosok, a kereskedők, az exportőrök. Ezért énekelnek már kora reggel a temoni árusok, ezért kínálják a különböző operákból és templomi énekekből kölcsönvett dallamokban árujukat, ezért adnak 32 egész narancsot egy fél piasterért és oda sem néznek, mikor a kosaradba rakod a 32 gyümölcsöt, úgy hogy tőlük akár 50-et is elvihetnél. Ezért cseng szomorúan a füledbe, bármilyen cifrázott, tekervényes dallamban is hangzik az ablakod alatt: Es-ko-li ot, Ta pu-ché za-hav.

ZSIDÓ HUMOR

KIÉ A FÖLD?

Rabbi Ezekiel Landauhoz, a híres prágai rabbihoz beállított két pörös fél. Szomszédos volt a határuk és egy darab föld körül folyt a vita. Egyik sem akart engedni a jussából. „Hát akkor döntsön maga a föld“ — szölt a rabbi és a pörösködők nagy ámulatára lehajolt és ráillesztette fülét a földre, mintha hallgatná a szavát. Azután felkelt és így szölt:

— Drága testvéreim, a föld a következőket mondja: „Nem vagyok sem az egyiké, sem a másiké, hanem ellenkezőleg, ők mindketten az enyéim. Mind a ketten bennem fognak pihenni. Hát mondd meg nekik, hogy a rövid ideig, amíg rajtam járhatnak, éljenek egymással békében.“

A pörösködő felek megrendülve hallgatták a rabbi szavait és békésen megegyeztek.

GREIDINGER IZSÁK: MAGYAR-HÉBER TÁRGYI SZAKSZÓTÁR. Ungvár, 1940. A héber nyelv, melynek kincseit a Biblia, az apokrif iratok, a Talmud, a Midrás és a gáon-irodalom őrizte meg, kifejezésekben és szavakban igen gazdag. Minthogy azonban évszázadokon át nem volt a mindennapi élet nyelve, hiányzik belőle számos olyan szó és kifejezés, melyek a Biblia és a Talmud korában még ismeretlen fogalmak és tárgyak megnevezésére szolgálhattak. A héber nyelv nagy megújítója, *Ben Jehuda*, nagy héber szótára és egyéb iratai révén sokat tett e hiány megszüntetése érdekében és a hézagokat nagyrészt pótolta is. Munkáját a héber nyelvi akadémia, a „Vaad-Halason“ folytatja Palesztinában és fáradozása eredményeképpen a legmodernebb fogalmakra is vannak már alkalmas kifejezések. Azonban e kifejezések nagy része ismeretlen a héber tömegek előtt és gyakorta hozzáférhetetlen is.

Greidinger Izsák — amint előszavában mondja — összegyűjtötte ezeket a nélkülözhetetlen kifejezéseket a palesztinai napilapokból, a héber nyelvi akadémia közleményeiből és a „Lesonenu“-ból, gondosan csoportosította őket és magyarra fordítva „Tárgyi Szakszótár“ címen adta ki az egybegyűjtött anyagot. A szótár kicsiny terjedelmű ugyan, de nagyon sok hasznos dolgot tartalmaz a „perfekt“ héber tudásúak számára is. A szép nyomású, elegáns kötésű könyvecske a szerző kiadásában jelent meg. Ára vászonkötésben 3 pengő.

LÖVY ANDOR: HITOKTATÁSI TANMENET. Lövy Andor, bajai középiskolai hittanár érdemes és szép munkát végzett, midőn ezt a hitoktatási tanmenetet a polgári és középiskolák I—IV. osztálya számára összeállította. Szerző különösen a vidéki hittanároknak akar ezzel a tanmenettel segítségére lenni, akik többnyire összevont osztályokat tanítanak és emiatt sok nehézséggel küzdenek. Hatvan (minimális) órára osztja be a tananyagot, amelyet tanítási egységek szerint rendez. Ez a tanmenet Lövy Andor két tankönyvének („Liturgia és vallás“, „A zsidóság története (I—II.“) feldolgozott anyagát veszi alapul. A tanmenet a szerzőnél 1 pengős árban rendelhető meg. (Bélyegeken is beküldhető.)

Dr. B. KRAUSZ HILDA okl. nyelvtanár min. eng. INTERNÁTUSA

Angol-Magyar Leánynevelő

Budapest, XIV., Ida-utca 3 (Városliget). Telefon: 296-313.

Tökéletes kiképzés idegen nyelvekben, továbbképzés, előkészítés gyakorlati pályákra, háztartás, zene, sport. — Bejáróknak és félbennlakóknak is. — Szigorúan rituális ellátás. — Referenciák. — Prospektus.

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató

Engedélyezve: 20700/1938 XII M. E. sz. alatt

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

A kitűnő HOFFMAN-féle orth.

változatos, finom menü mérsékelt árban házhoz szállítva is. Lakodalmakat váilal elsőrendű kivitelben. Elsőrendű fajborok

vendéglőben

Budapest, VI., Révay-utca 4/B

Telefon: 1-238-43

KRÓNKA ÉS SZEMLE

HERSKOVITS BÉLA GRAMOFONLEMEZEN

Zsidó zene és ének általában igen ritkán jut el rádió vagy hanglezmez közvetítéssel a legszélesebb közönséghez, sőt az utóbbi évtizedben, tudomásom szerint, egyetlen modern zsidó hanglezmez nem jelent meg Középeurópában. Annál jelentékenyebb a sikere *Herskovits* Bélának, a fiatal, magyar kántorgeneráció egyik legkitűnőbb tagjának, hogy egy ismert hanglezmezgyár (Radiola) kiadásában, a napokban zsidó egyházi zene jelenhetett meg. A kétoldalas lemezen *Herskovits* Béla, mint zenészerző is bemutatkozik. „*Av horachamim*“-ja lendületes, tartalmas, megkapó pompozíció, mely a hagyományos zsidó zenei tartalmat biztos ízléssel öltözteti kultúrált, modern, zenei formába. *Donáth* Ede, a kitűnő karnagy hatásosan írta át a kompozíciót nagyzenekarra és énekkarra s ő vezényli mindkettőt, nagyszerűen. Az „*Av horachamim*“ nagyon hálás énekkart zsidó, világi énekes számára is, de igen nagy követelményeket támaszt az énekessel szemben. *Herskovits* Béla áradó, nemes csengésű, a mély- és középfekvésben öblös és masszív, a felső regiszterekben érces, fényes tenorja játszi könnyedséggel győzi le a temérdek *a* és *h* akadályait s olyan stílussal, a zenei és szövegrész annyira maradéktalan kifejezésével,

drámai pátosszal és felolvadó légysággal interpretálja a meghatározó imát, hogy még a laikusnak is észre kell vennie benne a legjobb olasz operaiskolákon nevelkedett, kitűnő énekkultúrát. *Herskovits* Béla lemeze a zenekedvelőnek értékes ajándék, azoknak pedig, akik zenén és éneken túl a szárnyaló zsidó lelket keresik, több annál: élmény. Én az utóbbiak közé tartozom és nagyon örülök *Herskovits* Béla lemezeinek.

Sass Irén

GAN SÁMUEL

Dr. *Klein* Sámuel, a palesztinai héber egyetem tudós professzora, az érsekújvári hitközség volt népszerű főrabija — amint a *Mult és Jövő* már közölte — elhunyt.

A Hitközség most kegyelettel hódol rajongva szeretett Mestere emlékének. Az elhalálozás alkalmából május 12-én gyászközgyűlést, majd 19-én gyászistentiszteletet tartott.

A gyászközgyűlést dr. *Guth* Jenő hitközségi elnök megnyitja vezette be, majd búcsúztatót mondott a Hitközség részéről dr. *Klein* Ernő főrabbi, a Chevra nevében dr. *Fischhof* Károly elnök, az iskolaszék részéről dr. *Haberfeld* János ügyvéd, a Nőegyletek képviselőjében *Fürst* Emilné, a *Wizo* elnökasszonya, végül *Marosi* Ignác, a Cionista csoportok szónoka.

Horváth Leó alelnök javaslatára elhatározta a közgyűlés, hogy dr. *Klein* Sámuel emlékének megörökítésére egy ligetet ültetnek hívei a Szentföldön. A liget örök időkre a „*Gan Sámuel*“ nevet viseli.

Már serényen folyik a munka a fák jegyzésére s az eddigi eredmény közel 300 fa, melyből a Hitközség 50 és a *Wizo* 25 fát jegyzett.

Fodor Fülöp

HÁZASSÁG.

Szóbel Ilona és dr. *László István* okl. rabbi, a Keren Hayesod főtitkára, június havában házasságot kötöttek.

BETEGTOLÓ

és önhajtásu kocsik nagy választékban. Kölcsönzés is.

SIESTA

betegtoló-kocsiraktár
Budapest, VII., Damjanich ucca 49. szám. Kérjen díjmentes prospektust. — Telefon: 420-656.

Dr. Frenkel B.

vallás tanár

zsidó nevelőintézete

Internátus fiuknak és leányoknak minden iskola-típus közelében.

Leánytovábbképző 14 évnél idősebbeknek.

XIV., Szabó József-utca 14. Telefon: 135-471

Üdülő a Svábhegyen

gyermeknek és felnőtteknek. Subalpin klíma, közel 3000 négyszögöles ősparkban megnyit.

Napközi üdülés és kisebb gyermekek részére

idegennyelvű gyermekfoglalkoztató

I., Béla király-ut 34. szám. Telefon: 165-170

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házikezelésre):
**„Miracle“ szőrtelenítőszer
vagy „Miracle“ szőkítőke-
nőcs.**

**„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozmeti-
ka vívmánya**

(Kérjen
prospektust.) Tanítványkiképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V, Csáky-utca 7. II. em.

Telefon: 1-244-55

Lelkiismeretes munka Prima referenciák

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA
Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ
Telefon 110-114*

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ
PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

EZÜST

DÍSZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
TELEFON: 143—528

Művészi
kivitelű

síremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percnnyire

Mátrafüreden megnyílt

az elismert első orth. kóser gyermeküdülő
modern kétemeletes villában. Orvosi és peda-
gógiai felügyelet. — Prospektust küld:

Klein-gyermeküdülő

MÁTRAFÜRED. — TELEFONSZÁM: 8.

tökéletes KLISÉ: König és Bayer

WESSELÉNYI-Ú. ÉS ALMÁSSY-TÉR SÁROK
VILCSENGÉRY-UTCA 1 T: 135-991